УДК 378.147:811.111

ОРЛОВА Наталія Володимирівна
кандидат педагогічних наук
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького
e-mail: nnoama@mail.ru

МЕТОДИ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

Анотація. *У статті розглядається комплексність поняття «мотивація», зовнішні та внутрішні чинники, які впливають на її виникнення і тривалість, вплив соціального середовища на формування і підтримання мотивації, важливості урахування орієнтації мотивації, необхідності виокремлення методів підвищення мотивації у процесі, пов'язаного з вивченням іноземних мов за професійним спрямуванням у студентів немовних спеціальностей. У статті аналізується смислове наповнення терміну і розглядаються різні підходи до його тлумачення. На основі визначених факторів, що діють на формування умотивованості студентів, у статті надаються рекомендації щодо методів і шляхів підвищення мотивації до вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням.*

Ключові слова: *мотивація, соціально – конструктивістський підхід, інтринзивна орієнтація мотивації, екстринзивна орієнтація мотивації, зовнішні чинники, внутрішні причини*

Постановка проблеми. Мотивація є тією афективною складовою, яку необхідно брати до уваги під час розробки і практичного застосування програм курсів з іноземної мови (ІМ) для немовних спеціальностей вищих навчальних закладів. Мотивація є ключовим поняттям у навчальному процесі. У сфері вивчення ІМ мотивація, як предмет дослідження, привертає багато уваги науковців. Концепт мотивації складається з багатьох різних, але співпадаючих факторів, таких як інтерес, допитливість або бажання досягнень. Ці фактори, в свою чергу, будуть відрізнятися в різних ситуаціях і умовах, а також будуть під впливом різноманітних зовнішніх чинників, до яких можна віднести батьків, вчителів, екзамени тощо. Через багатогранність концепту мотивації будь-яка дискусія щодо її детермінантів і конструктів є неминуче складною.

Тому, усвідомлення комплексності терміна мотивація, її складових компонентів, впливу соціального середовища на формування мотивації, важливості урахування орієнтації мотивації, необхідність вивчення реального мотиваційного підґрунтя, пов'язаного з опануванням ІМ, а також шляхи підвищення мотивації до вивчення ІМ у студентів немовних спеціальностей ВНЗ потребує детального досліджування, узагальнення і практичного застосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Без сумніву, цей найчастіше вживаний, всеохоплюючий термін для тлумачення успіху або невдачі у виконанні будь-якого завдання є ключовим компонентом процесу викладання і вивчення ІМ. Даний факт було підтверджено численними дослідженнями та експериментами А. Маслоу, Е. Деці, Б. Вайнера, Р. Шмідта, Г. Гарднера, У. Ламберта та інших. Визначена кількість сучасних дослідників мотивації, таких як В. Ву (Wu), К. Ноельс (Noels), Г. Крукс і Р. Шмідт (Crookes & Schmidt), Д. Браун (Brown), вивчають і узагальнюють напрямки спрямованості мотивації, важливі для довготривалого утримання мовного матеріалу у пам'яті.

Враховуючи багатогранність концепту мотивації і вагомість її місця у процесі вивчення ІМ, вважаємо за доцільне конкретизувати розгляд питання підвищення мотивації вивчення ІМПС студентами немовних спеціальностей вищих навчальних закладів.

Мета статті присвячена аналізу аспектів мотивації студентів з урахуванням різних підходів до визначення змісту поняття «мотивація» у процесі вивчення ІМ, а також виокремленню шляхів підвищення мотивації до вивчення ІМ за професійним спрямуванням студентів немовних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Мотивація як термін розкривається різними способами. Її визначають як систему «мотивів, або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки. Мотивами можуть виступати: уявлення й ідеї, почуття й переживання, що виражають матеріальні або духовні потреби людини» [1, 217]. Психологи вважають, що мотивація «складається зі спонукань, які викликають активність організму і визначають її спрямованість. Усвідомлювані або неусвідомлювані психічні фактори, що спонукають індивіда до здійснення певних дій і визначають їхню спрямованість і мету» [2, 257]. Проте, зазвичай, його розуміють як комплексне поняття, що включає у себе як найменш наступні компоненти: 1) важливу мету або потребу; 2) бажання досягти мету; 3) усвідомлення того, що вивчення ІМ є релевантним у реалізації мети або задоволенні потреби; 4) віра у можливість успіху або провалу у вивченні ІМ; 5) оцінка потенційної користі від результатів вивчення ІМ [3, 86].

Деякі автори, наприклад, Р. Оксфорд і М. Ерман, включають мотивацію до переліку сталих особистісних характеристик, що притаманні в більшій або меншій степені кожній людині. Їм заперечують М. Вільямс і Р. Берден [4, 94], стверджуючи, що термін «мотивація» більшою мірою відноситься до тимчасової або тривалої цілеспрямованої поведінки, яку особи активно обирають для участі в ній. На їх думку, те, наскільки людина сильно вмотивована виконувати певне завдання як-то вчити слова, граматику і будь-що інше, пов'язане з вивченням мови, залежить від комплексного набору взаємопов'язаних змінних. Ці змінні , дійсно, включають в себе окремі аспекти особистісного характеру, як мотиваційний стан, наприклад, але також залучають природу і сприйняту направленість завдання, дії викладача і характер відносин між викладачем і студентом. Мотивація є дуже сильно контекстуально окресленим поняттям, проте вона піддатлива до змін.

Якщо звернутися до оксфордського словника з психології, визначення концепту мотивації є наступним: «Мотивація – це рушійна сила або сили, що відповідають за ініціацію, заповзятливість, напрям, а також жвавість цілеспрямованої поведінки. Вона включає в себе біологічні чинники, як-то голод, спрага, статевий потяг і самозбереження, а також соціальні форми мотивації, такі як потреба у досягненні і потреба у афіліації» [5, 480].

Оксфордський освітній словник дає більш розгорнуте, але тематично окреслене визначення мотивації. Відповідно до нього, мотивація – це бажання або спонука до навчання. Студенти, яким бракує мотивації, будуть неспроможні отримати користь від навчання, і, таким чином, вони являють собою проблему як для вчителів, так і для самих себе. Якщо їх нестача мотивації проявляється у руйнівній поведінці, невмотивовані студенти також можуть представляли проблему і для однолітків. Питання мотивації є надзвичайно важливим для викладача, який повинен намагатися винаходити і розробляти шляхи залучання учнів до процесу, привертання їх зацікавленості. Існує два джерела мотивації, за якими може діяти людина. Одна з них – внутрішня мотивація, яка виникає безпосередньо у людини і типізується задоволення, отриманим від виконання дії заради самої дії. В цьому сенсі, в ідеалі, вчителя прагнуть розвинути внутрішню мотивацію в своїх учнях або студентах, допомагаючи їм відкривати задоволення отриманого від розуміння або опанованої навички або вміння. Ця ситуація інколи описується як навчати тому, як навчатися. Інше джерело є зовнішньою мотивацією, яка впливає на студента ззовні. Вона залучає використання заохочень або покарань і включає такі дії вчителя як похвала, осуд або обіцянка або відмова у приємних навчальних заходах.

Найбільш загальними бар'єрами у проявах мотивації у студентів є страх, нудьга, попередній негативний освітній досвід і відсутність надії щодо майбутніх перспектив. Якщо перші три чинники можуть розглядатися як ті, що можуть бути виправлені завдяки компетенції і повноваженням викладача, то четвертий спирається на широкий соціально-економічний контекст і, таким чином, навряд чи може бути вирішений на індивідуальному рівні, або, навіть, на рівні навчального закладу [6, 184].

Словник з психології під редакцією Артура С. Ребера, Райанона Алена і Емілі С. Ребер розглядає термін «мотивація» з урахуванням різних психологічних напрямків, а також відповідним орієнтаційним конструктам. Найтиповіше використання цього надзвичайно важливого, проте дефініціально невловимого у визначенні терміну, є як назва зовнішнього втручання або внутрішнього стану організму, що спонукає або приводить його до дії. В цьому сенсі мотивація є активізатором поведінки. Проте існує кілька варіацій з цієї теми. Декілька теоретиків розглядають мотиваційний стан як один із станів загального збудження без наявності будь-якої специфічної цілі або спрямованості, відомого як узагальнений активізатор або узагальнений стимул. Поведінка, що виникає, стверджують вони, є такою, що домінує в конкретній ситуації. Більшість інших науковців, з другого боку, засвідчують, що мотиваційні стани є специфічними для окремих стимулів і потреб і повинні завжди бути аналізованими в межах специфічних цілей і цілеспрямованості. У вивченні людської психосоціальної мотивації, цей аспект загально сприймається як аксіоматичний. Отже, мотивація часто характеризується поняттям. що певна поведінка або поведінкові тенденції спостерігаються через специфічний мотиваційний стан.

Крім того, мотивація не є тим концептом, що можливо використовувати як єдине пояснення поведінки. Мотиваційні стани є результатом множинної взаємодії великої кількості інших змінних, серед яких рівень потреби або стимулу, стимулююча цінність мети, очікування організму, наявність доречних реакцій, тобто заучені поведінкові прояви, можлива наявність конфліктних або суперечливих мотивів, а також несвідомі фактори.

Більшість сучасних досліджень щодо мотивації проводяться за трьома широкими напрямками: а) фізіологічному, який має на меті аналіз неврологічних і біохімічних підвалин; б) біхевіористичному, який займається переважно розробками і уточненнями теорії стимулювання і теорії научіння. Ці два орієнтаційні напрямки сильно доповнюють одне одного; с) психосоціальному, який орієнтований у напрямку пояснень комплексних, заучених людських поведінкових проявів.

На додаток варто зауважити, що концепт мотивації тісно взаємопов'язаний з поняттям емоції. Емоційні стани схильні мати мотиваційні властивості, до того ж активізуючи елементи мотиваційної природи диспозиції часто мають сильний емоційну забарвленість. [7, 487].

Сучасний підхід до мотивації з точки зору соціально-конструктивістського напряму, який існує в межах як когнітивного, так і гуманістичного підходу, наголошує на динамічному характері навчального процесу, включаючи взаємодію між вчителями і учнями, завданнями і контекстуальній складовій. Конструктивістський погляд на мотивацію центрується навколо припущення, що кожна особа є умотивованою по-різному. Люди вкладають власне значення у різні зовнішні чинники, що оточують їх особисто. Тому люди будуть діяти на власний розсуд і використовувати особистісні атрибуції унікально. Отже, те, що умотивовує одну людину вчити ІМ і утримує її у цій діяльності до поки вони не досягнуть того рівня кваліфікації, який б її задовольнив, буде відрізнятися у різних осіб.

Однак, особиста мотивація є об'єктом, що зазнає соціальних і контекстуальних впливів, які включають всю культуру і контекст, соціальну ситуацію і значущих людей та особисту взаємодію з цими людьми. Таким чином, представлена дефініція мотивації з точки зору соціально-конструктивістського підходу у освітній психології має наступний вигляд. Мотивація пояснюється як стан когнітивного і емоційного збудження, який призводить до свідомого бажання діяти, та який викликає період тривалої інтелектуальної та/або фізичної напруження для того, щоб досягти раніше встановлену мету [4, 120].

Як видно, мотивація є результатом комбінації різних впливів. Деякі з них є внутрішніми, наприклад зацікавленість діяльністю або бажання успіху. Інші є зовнішніми, серед яких вплив інших людей. Ця зовнішньо-внутрішня відмінність є однією з тих, що

відіграє важливу роль у багатьох сучасних теоріях мотивації. Проте, буде помилкою вважати мотивацію спрощеною до поняття, що є індивідуально внутрішньо зумовленим або зовнішньо викликаним.

Для більш глибокого розуміння мотивації корисно буде виокремити стадії мотивації. M.Williams і R.L. Burden пропонують три ступеневу модель мотивації: 1) Причини для виконання дій; 2) Рішення робити щось; 3) Заповзятість, підтримання тривалості зусиль [4, 12].

Розбіжність між внутрішньою і зовнішньою мотивацією є важливою у дослідженні мотивації у спробах пояснити відмінності умотивованості різних студентів. Деякі дослідники, серед яких виділяється С. Хартер (Susan Harter), розглядають внутрішню мотивацію і зовнішню мотивацію як протилежні кінці одного континуума. [8] Вона виокремила п'ять окремих вимірів, що утворюють мотивацію, кожна з яких визначається приналежністю до інтринзивного або екстринзивного полюсу.

ВНУТРІШНЯ		ЗОВНІШНЯ
* перевага складного завдання	vs	* перевага легкої роботи
* допитливість/цікавість	vs	* догоджання вчителю/отримання оцінок
* незалежне вдосконалення	vs	* залежність від вчителя/викладача
* незалежне судження	vs	* упования на думку вчителя щодо виконання дій
* внутрішні критерії успіху	vs	* зовнішні критерії успіху

Отже, мотивація знаходиться в на перехресті зон впливу як зовнішніх, так і внутрішніх факторів. Ступінь взаємодії цих факторів між собою, а також їх відносна важливість впливу впливають на рівень і об'єм мотивації студента у виконанні завдання або підтриманні діяльності. Ці фактори динамічно взаємодіють з самого початку будь-якої діяльності і, безумовно, не будуть функціонувати у простій лінійній послідовності.

До внутрішніх факторів, що впливають на мотивацію варто віднести наступні:

1. Внутрішня зацікавленість у діяльності: пробудження допитливості + оптимальний рівень складності (зона наступного потенціалу);

2. Усвідомлена цінність діяльності: особиста доречність, очікувана вагомість результатів, внутрішня цінність, що приписана діяльності;

3. Відчуття причетності до діяльності: локус причинності (ініціатор проти пішака); локус контролю по відношенню до процесу і результатів; здатність встановлювати доречні цілі;

4. Навчання як удосконалення: почуття компетенції, усвідомлення потреби розвивати навички і вдосконалюватися в обраній сфері; само ефективність;

5. Я-концепція, яка включає реалістичне усвідомлення особистих сильних боків і слабостей у потрібних навичках; особисті визначення та судження про успіх і невдачу; поняття про самооцінку; усвідомлення опанованої безпорадності;

6. Атитюд або Ставлення до вивчення мови взагалі; до конкретної мови, що вивчається; до суспільства і культури мови, що вивчається;

7. Інші афективні стани: впевненість, тривожність, страх

8. Вік і стадія розвитку

9. Стать

Відповідно до цих факторів у вивченні ІМ, можна побачити, що викладачам потрібно пробудити в студентах природну допитливість і зацікавленість;намагатися зробити завдання та діяльність значущими для студентів як на момент їх виконання, так і з урахуванням майбутнього використання досвіду для вибудовування почуття вдосконалення та скерованості. Завдання мають бути сформульованими з оптимальним рівнем складності, враховуючи зону наступного потенціалу кожного окремо. Студентам потрібно допомагати встановлювати цілі й оцінювати їх результати в умовах мінімальної тривожності, що сприятиме реальній впевненості у собі. В той же час, важливо заохочувати і сприяти позитивному ставленню до країни і культури мови, яка вивчається. Крім того, вище названі

фактори впливають один на одного, до того ж й самі перебувають під впливом зовнішніх чинників і також активно з ними взаємодіють. Зовнішні фактори, у свою чергу, також взаємодіють між собою.

Певні культурні засади країни або регіону будуть впливати на те, що відбувається у державній системі освіти, а це, в свою чергу, впливатиме на школи, вчителів, батьків тощо. Так як навчання ніколи не відбувається у вакуумі, важливо брати до уваги контекстуальні змінні, які будуть трактовані по-різному кожним окремим студентом, але які мають глибокий вплив на особистісний початковий рівень мотиваційного збудження, і також їх тривала наполегливість у досягненні обраних цілей.

Ось деякі з важливих зовнішніх чинників:

1. Значуще оточення: батьки; вчителі/викладачі; однолітки

2. Характер взаємодії з ними, який включає наявність опосередкованого навчального досвіду; характер і кількість відгуків; винагороду; характер і кількість доречної похвали; та покарання, санкції

3. Навчальне оточення, яке враховує комфорт, наявність ресурсів; обраний час (дня, тижня, року); розмір класу і школи; дух класу і школи

4. В більш широкому контексті враховуються широкі родинні зв'язки; місцева освітня система; конфліктуючі інтереси; культурні норми; соціальні очікування і постави (ставлення).

Враховуючи усі складові мотивації, можна виокремити шляхи підвищення мотивації до вивчення ІМ в загалі, і за професійним спрямуванням зокрема.

1. Визнати комплексність поняття мотивації. Мотивація є настільки складною сферою, що містить у собі багато взаємопов'язаних факторів, що було б помилкою визнавати лише один спрощений підхід. Потрібно використовувати різні підходи для отримання бажаних результатів. Крім того, важливо розуміти, що мотивація набагато складніша за лишень представлення і виконання цікавих завдань і спроби перетворити навчання на забавку.

2. Усвідомлювати існування як початкової мотивації, так і тривалої мотивації. Існує багато причин, що викликають мотивацію до вивчення ІМ, проте зовсім інші чинники утримують мотивацію протягом тривалого періоду часу.

3. Обговорювати з студентами причини, через які вони виконують завдання, або залучаються до діяльності. Ці обговорення можуть включати наступні питання: Чому вони вивчають мову, і як кожне завдання допоможе їм рухатися до цілі?

4. Залучати студентів до прийняття рішень, що стосуються вивчення ІМ. Це може включати рішення щодо діяльності, яку потрібно виконувати, як її виконувати і скільки зусиль прикладати.

5. Залучати студентів до постановки цілей у вивченні ІМ. Це дуже важливий момент мотивації, який допомагає студентам розвивати внутрішнє почуття контролю і рухатися в напрямку автономії.

6. Усвідомлювати індивідуальність студентів. Кожному потрібно мати дозвіл вчитися шляхом або способом, що є особисто значущим для них.

7. Будувати віру у себе в студентів. Важливим елементом мотивації студентів є покращення їх власного іміджу як студентів-мовників, а також їх віру у власну ефективність в процесі вивчення ІМ.

8. Розвивати внутрішні переконання. Саме ці почуття є причиною, що викликає власні дії, а також є контролюючим фактором результатів тих дій.

9. Допомагати рухатись у напрямку формування орієнтованого на вдосконалення стилю. Люди, які орієнтовані на вдосконалення, відчувають контроль над власними діями і прагнуть знайти шляхи для покращення власної продуктивності і досягти успіху у цій діяльності.

10. Стимулювати внутрішню мотивацію. Важливо допомагати студентам бачити цінність у виконанні діяльності заради самої діяльності, а не з окремих зовнішніх причин.

11. Вибудовувати сприятливе навчальне середовище. Ситуація, яка підтримує і сприяє бажанню вчитися і, у якій кожен заохочується виражати себе і розвивати свій повний потенціал ті індивідуальність, створює сильні мотиваційні умови.

12. Надавати інформативні відгуки. Таким чином студенти дізнаються, про те, що вони зробили правильно, а що ні; а також зрозуміють, що вони можуть зробити ще для покращення результатів. Вчителям потрібно усвідомлювати небезпеку надмірної ставки на захвалювання, а також на негативні насліди покарань і зауважень.

Висновки: Отже, урахування певних аспектів формування мотивації як афективної складової навчального процесу взагалі і вивчення ІМПС зокрема має змогу допомогти викладачам винайти і використати їх під час розробки і застосування навчальних програм і планів з вивчення ІМПС для підвищення мотивації у студентів немовних спеціальностей ВНЗ.

Список використаної літератури

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. – Х.: Прапор, 2009. – 672 с.
3. Saville-Troike, M. Introducing Second Language Acquisition / M. Saville-Troike – New York: Cambridge University Press, 2009 – 206 pp.
4. Williams, M., Burden, R. L. Psychology for Language Teachers: a Social Constructivist Approach / M. Williams, R. L. Burden – Cambridge: Cambridge University Press, 2010 – 240 pp.
5. Colman, A.M. A Dictionary of Psychology (3d ed.) / A.M. Colman (Ed.) – Oxford and New York: Oxford University Press, 2009 – 882 pp.
6. Wallace, S. A Dictionary of Education / S. Wallace (Ed.) – Oxford and New York: Oxford University Press, 2009 – 335 pp.
7. Reber, A. S., Allen, Rh., Reber, E. S. The Penguin Dictionary of Psychology (4th ed.) / A. S. Reber, Rh. Allen, E. S. Reber (Ed.) – London: Penguin Books, 2009 –904 pp.
8. Harter, S. A new self-report scale of intrinsic versus extrinsic orientations in the classroom: motivational and informational components. *Developmental Psychology*, 1981, 17 (3), p. 300 - 312

References

1. Honcharenko S.U. (1997). *Ukrainian Pedagogical Dictionary*. K.: Lybid' (in Ukr.)
2. *Dictionary of Contemporary Psychology Terminology* (2009) Kh.: Prapor (in Ukr.)
3. Saville-Troike, Muriel (2009) *Introducing Second Language Acquisition.* New York: Cambridge University Press
4. Williams, M. and Burden, R. L. (2010) *Psychology for Language Teachers: a Social Constructivist Approach.* Cambridge: Cambridge University Press)
5. Colman, A.M. (Ed.) (2009) *A Dictionary of Psychology* (3d ed.). Oxford and New York: Oxford University Press
6. Wallace, S. (Ed.) (2009) *A Dictionary of Education.* Oxford and New York: Oxford University Press
7. Reber, A. S., Allen, Rh., Reber, E. S. (Ed.) (2009) *The Penguin Dictionary of Psychology* (4th ed.) London: Penguin Books
8. Harter, S. (1981) A new self-report scale of intrinsic versus extrinsic orientations in the classroom: motivational and informational components. *Developmental Psychology*, 17 (3), 300 -12

ORLOVA Natalia Volodymyrivna, Candidate of Science Bohdan Khmelnytsky national University at Cherkasy
e-mail: nnoama@mail.ru

WAYS OF MOTIVATION ENHANCEMENT TO LEARNING FOREIGN LANGUAGES FOR OCCUPATIONAL PURPOSES

Summary. *The article analyses a multifaceted concept of motivation, external and internal factors that influence initiating motivation and sustaining motivation, actual motivational foundation related to foreign languages learning, impact of social environment on motivation formation and maintenance, importance of considering motivational orientations. It also considers significance of indicating ways and means of motivation enhancement to the process of foreign languages for professional purposes learning. The article studies certain aspects of contextual fundamental nature of the term and reviews several approaches to its explanation. The article gives recommendations as for the methods and ways of motivation enhancement within the learning foreign languages for professional purposes.*

Key words: *motivation, social constructivist approach, intrinsic orientation of motivation, extrinsic orientation of motivation, external factors, internal causes*

Одержано редакцією 14.03.2016
Прийнято до публікації 17.03.2016